

אומנות, למען השם – בין ע"ז לאסתטיקה
הרב מואיז נבון

שמות פרק לא (כי תישא)	שמות פרק לה (ויקהל)
(א) וַיְדַבֵּר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) רְאֵה קְרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה: (ג) וְאִמְלֵא אֹתוֹ רֹחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה:	(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קִרְא יְקֹנֵק בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה: (לא) וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רֹחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה:
(ד) לְחֹשֶׁב מַחְשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְחֹשֶׁת:	(לב) וְלְחֹשֶׁב מַחְשְׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְחֹשֶׁת:
(ה) וּבַחֲרֹשֶׁת אֲבָן לְמִלֵּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָה:	(לג) וּבַחֲרֹשֶׁת אֲבָן לְמִלֵּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכָת מַחְשְׁבֹת:
(ו) וְאֲנִי הִנֵּה נֹתֵתִי אִתּוֹ אֶת אֶהְלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֵךְ לְמִטָּה דָן וּבְלֵב כָּל חֲכָם לֵב נֹתֵתִי חֻמָּה וְעֵשׂוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר צְוִיתִךְ:	(לד) וְלַהוֹרֹת נָתַן בְּלֵבוֹ הוּא וְאֶהְלִיאֵב בֶּן אַחִיסָמֵךְ לְמִטָּה דָן:
(ז) אֶת אֶהֱל מוֹעֵד וְאֶת הָאָרֶץ לְעֵדוּת וְאֶת הַפְּפֹרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֶת כָּל פְּלִי הָאֶהֱל: (ח) וְאֶת הַשְּׁלֶחַן וְאֶת כְּלָיו וְאֶת הַמִּנְכָּה הַטְּהוֹרָה וְאֶת כָּל פְּלִיָּה וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: (ט) וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיּוֹר וְאֶת כְּנוֹ: (י) וְאֶת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן: (יא) וְאֶת שָׂמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר צְוִיתִךְ יַעֲשׂוּ: פ	(לה) מֵלֵא אֶתֶם חֻמָּת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָת חֶרֶשׁ וְחֹשֶׁב וְרֻקָם בְּתַכְלֵת וּבְאַרְגָּמֹן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַעֲשׂוֹ אֶרֶג עֹשִׂי כָּל מְלָאכָה וְחֹשֶׁבֵי מַחְשְׁבֹת:

R. A. I. Kook, letter to founders of Bezalel Academy, Igrot Hariyah 509

The desire [for the beginnings of an art institution in the land of Israel] is in essence a sign of life, a sign of hope, salvation and comfort. ...

Our nation looks well upon the sweet beauty of art which is expressed through human creativity. However, this relationship is also limited as we draw close with the left hand we push away with the right.

R. Soloveitchik "Worship of the Heart", p.47

"What caused man's fall is his giving preference to the sensuous, delightful, and pleasing over the true, at both the intellectual and ethical levels."

"מה שהביא לנפילת האדם הוא ההעדפה שנתן לחושני, למענג ולמשביע הרצון, על פני האמת, הן במישור האינטלקטואלי והן במישור האתי" (עבודה שלב, עמ' 61).

~ ע"ז ~

שמות פרק כ - (א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר: ס (ב) אֲנִי יְקֹנֵק אֱלֹהֵיךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי: (ג) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: ...

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ג הלכה ט

העושה עבודת כוכבים לעצמו אף על פי שלא עשאה בידו ולא עבדה לוקה שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה, וכן העושה עבודת כוכבים בידו לאחרים אפילו עשאה לעובד כוכבים לוקה שנאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם, לפיכך העושה עבודת כוכבים בידו לעצמו לוקה שתיים.

~ נוי ~

שמות פרק כ

(יח) וַיֹּאמֶר יְקֹנֵק אֶל מֹשֶׁה כִּי תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתֶם כִּי אֵיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: (יט) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהִי כֶסֶף וְאֵלֹהִי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּן לָכֶם:

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף מב - מג

- 1) לא תעשוון אתי: לא תעשוון אותי
- 2) לא תעשוון אתי: לא תעשוון אלה שמשמשין איתי

יחזקאל פרק א (כו) וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמוות כסא ועל דמוות הכסא דמוות כמראה אדם עליו מלמעלה:

ספר החינוך מצוה לט שלא לעשות צורת אדם משום דבר, הן ממתכות הן מעץ ואבן וזולתם, ואפילו לנוי, שנאמר לא תעשוון אתי, ודרשו זכרונם לברכה [ראש השנה דף כ"ד ע"ב] לא תעשוון אותי, כלומר לא תעשוון דמיון אותה צורה, דהיינו גוף אדם, שכתבתי עליה בתורת [בראשית א', כ"ו] נעשה אדם בצלמנו. והכונה בכתוב מצד השכל שנתן בו. ...

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ג הלכה י

אסור לעשות צורות לנוי ואף על פי שאינה עבודת כוכבים שנאמר לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים, ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד, לפיכך אין מציירים לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם, והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה, אבל אם היתה הצורה מושקעת או צורה של סמנין כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות או צורות שרוקמין באריג הרי אלו מותרות.

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ג הלכה יא

טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם אם היתה הצורה בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה, ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתום בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת,

וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים מזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי: לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח. צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ושאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת.

כסף משנה הלכות עבודה זרה פרק ג הלכה יא

... מלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף וכן חמה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינם נראים בולטים ואף בגלגל אינן בולטים אלא משוקעים בתוכו ליכא לאפלוגי בהן בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מיתסר אלא בכה"ג ...

חינושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף מג עמוד ב

... וצורת אדם שרגילין עתה לעשות האומנים בכלים הרי הן מותרין ואין צריך לחסר מהם שום אבר, דאי משום איסור עשיית פרוץ אדם כיון שאחרים עשו לו מותר, ואי משום חשדא דעבודה זרה כבר הדבר ידוע שאין צורה זו נעבדת אפי' כשהיא כצורת יש"ו ימח שמו וזכרו כשהיא על הכלים וכדכתיבנא לעיל, ולא אמרו סמי עיניה דדין אלא לפי שכיוצא בו היה נעבד בזמן ההוא ומשום חשדא.

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קכח

... [שאל] הרוצה ללמוד אומנות פסילת אבנים וציור צורת אצל אומן שם כדי שיעשה הוא אומן להתפרנס מעשיית צורות לנוי לפני מלכים יתיצבו אך יש איסור בעשיית צורת אדם שלם בולט ואם יעלה להיות אומן בדבר ישתדל לעצמו משרתים אינם נימולים לגמר צורת ההמה אך עתה בעת לימודו בפני רבו (מיינסטר /מורה לאמנות/) ובפרט במקום קיבוץ האומנים והתלמידים שם באקעדעמיה ע"כ צריך הוא לגמור הרבה צורות שלימות ממעשי ידיו לעיני רואה אם מותר או לא.

... מ"מ לא ידעתי שום היתר אך נ"ל דבקל יכול להשתדל בבוא יומו לעשות צור' כנ"ל ניחנו סומא בעין א' ויגמרו א' משארי תלמידים אינם נימולי' העומדי' שם אם כה יעשה ויתפרנס בהיתר ולא באיסור יהי' ה' עמו ועמנו אל הכ"ד א"י: יום ב' ט' מרחשון תקב"ץ לפ"ק.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קמא סעיף ז

יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה, (רמ"א: וכן נוהגין).

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן סג

שאלה: האם מותר מצד ההלכה להצטלם בתמונה פוטוגרפית, או יש בזה איסור משום שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה? ... תמונת אדם שנעשית לנוי אם אינה בולטת מותר לעשותה.

~ צו ~

שמות פרק לח (כב) וּבְצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטָּה יְהוּדָה עָשָׂה אֶת פֶּל אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹוֹק אֶת מֹשֶׁה:

בית הלוי שמות פרק לא

ובזה נבין מה דבפרשת פקודי דעל כל פרט ופרט ועל מעשה ומעשה שעשו במשכן כתוב מפורש "כאשר צוה ה' את משה" ותיבות הללו כתובים כמעט בכל פסוק ופסוק שבאותה פרשה והלא דבר הוא. רק הענין דמעשה המשכן הרי בא לכפר עליהם על מעשה העגל וכמו דאיתא במדרש רבה פרשה ויקהל (מח ו) חטאו בנזמים דכתיב פרקו נזמי הזהב ובנזמים נתרצה להם הביאו חח ונזם (שמות לה), וכיון דעיקר חטאם בעגל היה מה שרצו להתחכם מעצמם לעשות ע"פ ידיעתם וחכמתם מעשה אשר לא נצטוו עליו ולזה במעשה המשכן שבא לכפר נאמר על כל אשר עשו כאשר צוה ה', כלומר דהגם דבצלאל היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ והיה יודע רמזים וסודות במלאכתו עם כל זה במלאכתו היה כל כוונתם רק כאשר צוה ה' ונתכוונו רק לעשות ציוויו ורצונו יתברך לא משום שהשכל של עצמם מחייבם לעשות כן, וזהו שכיפר להם על חטא העגל: